

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA U KONTEKSTU ISTRAŽIVANJA PREKOGRANIČNOG I MEĐUNARODNOG KRIMINALA

S. Ruggeri (Ed.): *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings*
(Springer Heidelberg, XIV+573 str., 2013. god.)

Nedžad Smailagić
Institut de sciences criminelles, Poitiers Cedex, Francuska

Različiti integrativni procesi doprinijeli su, između ostalog, i promjenama kada je kriminal kao negativna društvena pojava u pitanju. Kriminalne aktivnosti prelaze granice pojedinih država, poprimajući međunarodni ali i transnacionalni karakter. Uspješno otkrivanje i procesuiranje takvih krivičnih djela više nije u stvarnim mogućnostima jedne države, već je potrebna saradnja među državama te međunarodnih organizacija. To je jedan od faktora procesa internacionalizacije krivičnog prava. Knjiga koju je uredio profesor S. Ruggeri bavi se različitim aspektima istraživanja i otkrivanja krivičnih djela sa prekograničnim, međunarodnim ali i transnacionalnim predznakom iz tri ugla: praktičnih pitanja vezanih za provođenje istraga ovih predmeta, međunarodna pravna pomoć i saradnja država te zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Knjiga se sastoji iz četiri dijela. Prvi dio je posvećen je višestepenosti zaštite osnovnih prava u kontekstu prekograničnih i međunarodnih istraga. Tako se prvi odjeljak (str. 27-110), kojeg čine četiri rada, bavi istraživanjem prekograničnog kriminala iz ugla prakse ustavnih i nadnacionalnih sudskih tijela, posebno u kontekstu evropskog i interameričkog mehanizma zaštite ljudskih prava. Prof. Vogler u prilogu o praksi Evropskog suda za ljudska prava ističe određenu skepsu prema njegovim stvarnim mogućnostima da pruži efektivnu zaštitu u prekograničnim istragama zbog toga što je ovo područje zbog svog karaktera, kako on ističe, u pravnom smislu „ničija zemlja“ zbog mogućnosti pripisivanja odgovornosti za kršenja ljudskih prava onim državama ili organizacijama koje nisu u nadležnosti Vijeća Evrope (str. 38). U radu o mogućnostima interameričkog sistema zaštite ljudskih prava, zaključeno je da je praksa Interameričkog suda za ljudska prava oskudna u ovoj oblasti i da se u tom pravcu ne mogu izvući konkretni zaključci, dok se garancije o pravičnom postupku sadržane u Interameričkoj konvenciji o pravnoj pomoći u krivičnim stvarima i osnovnim pravima, donesenoj u okviru Organizacije američkih država, mogu pravilnim tumačenjem primijeniti i na istrage prekograničnog i međunarodnog kriminala (str. 47 *et seq.*). Treći rad u ovom odjeljku odnosi se na uticaj prakse evropskih sudova na ustavno sudovanje, pravosudnu saradnju i zaštitu prava na

slobodu sa tezom o smanjenju uticaja nadnacionalnih sudova u posljednje vrijeme, na italijanskom i njemačkom primjeru (u kontekstu domašaja Evropskog naloga za hapšenje i dr.). U četvrtom radu razmatra se svrha i domašaj načela proporcionalnosti u prikupljanju dokaza u istragama transnacionalnog ili međunarodnog karaktera kako u okviru prava Vijeća Evrope, tako i u okviru Evropske unije (EU), sa posebnim osvrtom na predloženi Evropski istražni nalog. Posebno u kontekstu potonjeg, u razmeđu zahtjeva za efikasnošću krivičnog postupka i zaštite ljudskih prava, o čemu je prijedlog Okvirne odluke o Evropskom istražnom nalogu kritikovan s tezom da je na strani efikasnosti postupka, zaključuje se da je još rano o tome dati konačan zaključak, jer Odluka nije stupila na pravnu snagu, dok države članice imaju mogućnost naknadno preispitati svoju međunarodnu obavezu kroz test zaštite osnovnih prava čovjeka (str. 108).

Drugi odjeljak prvog dijela (str. 111-206) bavi se različitim aspektima saradnje i pravne pomoći u pogledu organiziranog kriminala i međunarodnih krivičnih djela. Prvi rad se bavi oblicima pravosudne saradnje u Evropi sa *ad hoc* tribunalima za ratne zločine i stalnim Međunarodnim krivičnim sudom, i naglašava potrebu unaprjeđenja evropskih odredaba koje se odnose na priznavanje odluka međunarodnih krivičnih sudova državama članicama s ciljem njihovog izvršenja (str. 122). Slijedeći rad promatra prekogranične istrage iz ugla žrtava teških kršenja ljudskih prava, uključujući krivično djelo genocida, u svjetlu novije ustavnosudske prakse latinskoameričkih država, posebno Kolumbije, i ističe poteškoće, posebno u odnosu na pitanje poštivanja načela zakonitosti (*nullum crimen et nulla poena sine lege*) kao temeljnog načela pravne države i interesa žrtava na pristup pravdi. Treći rad posvećen je procesnopravnim aspektima istraživanja međunarodnog terorizma, kako na univerzalnom tako i u evropskom kontekstu. Rat protiv terorizma, kako se često ističe u općem i stručnom diskursu, zahtijeva ujednačen sistem zajedničkih mjera s ciljem efikasnijeg otkrivanja i sprječavanja terorističkih aktivnosti, ali i, u okviru međunarodnih standarda, poštivanja ljudskih prava. Međunarodna saradnja i pomoć prepoznata je kao ključni element uspješne borbe protiv terorističkih aktivnosti kako na univerzalnom tako i na regionalnom planu (str. 150). Pretposljednji rad u ovom odjeljku posvećen je ekstradiciji i oslikava nivo složenosti međudržavnih odnosa i dometa ovog instituta u savremenom međunarodnom krivičnom procesnom pravu na primjeru novijeg brazilsko-italijanskog slučaja u kome je brazilska vlada odbila izručiti Cesara Battistija, italijanskog državljanina, Italiji gdje je u odsustvu bio osuđen na kaznu doživotnog zatvora za višestruka ubistva. Konačno razrješenje pravnih pitanja vezanih za ovaj slučaj, kako ističe autor priloga, vjerovatno će dati Međunarodni sud u Hagu, pred kojim je Italija pokrenula spor protiv Brazila (str. 186). Poštivanje ljudskih prava i borba protiv korupcije posljednja je tema u ovom odjeljku knjige, a utemeljena je na već poznatim zaključcima o potrebi adekvatnog balansiranja između efektivnog otkrivanja koruptivnih djela kao legitimnog društvenog interesa, te poštivanja ustavom i međunarodnim pravom zagarantovanih ljudskih prava i sloboda (str. 194-206).

U drugom dijelu knjige (str. 207-371) razmatraju se izabrane teme vezane za prekograničnu saradnju i poštivanje ljudskih prava u okviru EU. Prvi odjeljak, u tri rada, pokriva različita pitanja vezana za, u zadnje vrijeme, naglašen proces tzv. evropeiza-

cije krivičnog prava i institucija posebno u svjetlu novina iz Lisabonskog ugovora. Prvi rad se odnosi na novine koje donosi Lisabonski ugovor u vezi sa zaštitom finansijskih interesa Unije. Autor ističe da, iako snaženjem kompetencija u segmentu krivičnog prava, EU i dalje nema jasno izdiferencirana načela svoje kriminalne politike (str. 212). Slijedeći prilog analizira mogućnost i aktivnosti vezane za uspostavu Kancelarije Evropskog tužioca i njegovo izdvajanje iz EUROJUST-a, kao institucije koja će imati stvarnu nadležnost za istraživanje i optuženje za krivična djela iz oblasti finansijskog kriminala. Međutim, kako se ističe u radu, malo je vjerovatno da će ova institucija uskoro biti i stvarno uspostavljena s obzirom na nepostojanje jedinstvenog stajališta po ovom pitanju među državama članicama Unije (str. 224-5). Posljednji rad u ovom odjeljku bavi se „vanjskim dimenzijama“ evropskog prostora slobode, sigurnosti i pravde, odnosno o uticaju ovog koncepta u državama koje nisu članice Unije. Na primjeru Afganistana i Sjedinjenih Američkih Država, u radu se zaključuje da se EU mora u budućnosti usredotočiti na konkretne aktivnosti u ovoj oblasti i izvan svojih granica s ciljem preveniranja negativnih implikacija, kao što su nezakonite imigracije i sl. (str. 239).

Saradnja u oblasti pravosuđa u EU, sa različitih aspekata, predmet je drugog odjeljka (str. 241-310). Prvi rad ispituje implikacije Evropskog naloga za hapšenje i mjera za osiguranje prisustva osumnjičenog/optuženog u krivičnom postupku u svjetlu prava na slobodu i sigurnost ličnosti iz ugla načela proporcionalnosti i margine slobodne procjene država članica u ovoj oblasti. Autor vidi harmonizaciju propisa, posebno u odnosu na mjere za osiguranje prisustva osumnjičenog/optuženog u krivičnom postupku, kao jedan od načina ojačavanja povjerenja i intenziviranja saradnje u krivičnim stvarima (str. 251). U drugom radu se obrađuju instituti zamrzavanja i oduzimanja nelegalno stečene imovine u svjetlu Okvirne odluke iz 2006. godine koja regulira opseg priznavanja odluka i postupak za zamrzavanje i oduzimanje nelegalno stečene imovine. Treći rad odnosi se na saradnju u oblasti prikupljanja i korištenja dokaza među državama članicama, posebno u svjetlu Evropskog dokaznog naloga, analizirajući sve krivičnoprocesne i praktične aspekte, od izdavanja naloga do pravila o prihvatljivosti dokaza pred sudovima država članica Unije. Konačno, četvrti rad u ovom odjeljku tematizira i, moguće, najznačajniji institut *de lege ferenda* – mogućnost otvaranja krivične istrage putem Evropskog istražnog naloga. Ovim nalogom omogućila bi se najtješnja saradnja u okviru pravosuđa država članica Unije, čime bi otkrivanje i istraživanje krivičnih djela u EU poprimilo novu dimenziju. Rad prikazuje razvojni put modela saradnje i promjenu karaktera, od horizontalnog karaktera ka vertikalnom, čime ova bi ova materija postala predmet supranacionalnog pravnog regulisanja.

Treći, i posljednji, odjeljak (str. 311-372) u drugom dijelu knjige, u najširem smislu riječi, bavi se uticajem prekogranične saradnje u krivičnim stvarima u EU na općenito ljudska prava i slobode. U prvom redu istražuju se načini i modeli prevencije i rješavanja sukoba nadležnosti u krivičnom postupku za predmete koji uključuju različite prekogranične aspekte. Nakon historijskog i pozitivnopravnog prikaza normativnog okvira, autor zaključuje da je ovaj segment neadekvatan prvenstveno zbog nedorečenosti i odsustva temeljnih načela (prije svega misli na uputstva EUROJUST-a i „Zelene knjige“) i predlaže da se ovome posveti značajnija pažnja u budućnosti

(str. 327). Drugi rad odnosi se na domete prava na odbranu u krivičnom pravu EU. Kako se ističe, nakon neuspjelih pokušaja iz 2003. i 2004. godine, Ugovorom o funkcioniranju EU, posebno njegovim članom 82. ova problematika je djelimično pravno zaokružena. Slijedeće aktivnosti, kao što je Direktiva o pravu na prevodioca u krivičnom postupku iz 2010. godine, preciziraju pojedine segmente prava na odbranu. Iako preduzete aktivnosti na ovom planu treba ocijeniti kao pozitivne, autor je ipak mišljenja da je upitno da nivo zaštite kojeg daje pravni okvir EU jednak korpusu minimalnih prava iz čl. 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima, i u tom smislu predlaže dodatne aktivnosti na definiranju minimalnih garancija za svaki pojedini segment prava na pravičan postupak u okviru krivičnog prava EU (str. 341). Prava žrtava kao „zaboravljeni subjekt“ u krivičnom pravu predmet je pretposljednjeg rada u ovom odjeljku i pokazuje razvoj korpusa prava žrtava u krivičnom pravu EU. Zadnji rad bavi se pitanjem zaštite ličnih podataka u okviru policijske i pravosudne saradnje u krivičnim stvarima u kontekstu prava na privatnost. Autor zaključuje da u ovom segmentu nije postignut odgovarajući napredak, iako se takvo nešto očekivalo od Okvirne odluke iz 2008. godine o zaštiti ličnih podataka u okviru saradnje u krivičnim stvarima zbog toga što je postupak koji predviđa ova Okvirna odluka nepotrebno dug i što otvara otvorenim i dosta drugih pitanja (str. 369).

Treći dio knjige (str. 373-532) čini deset analiza različitih država svijeta (Kina, Engleska i Vels, Francuska, Njemačka, Mađarska, Italija, Meksiko, Španija, Švicarska i Sjedinjene Američke Države) o pravnom okviru i praktičnim iskustvima u otkrivanju i istraživanju prekograničnog kriminala i implikacijama po sistem zaštite ljudskih prava, dok četvrti dio knjige (str. 533-573) predstavlja sveobuhvatnu analizu sačinjenu na spomenutih nacionalnih izvještaja. Ovaj izvještaj pokazuje različit spektar razvijenih praksi i modela saradnje u ovoj oblasti kao i načina prikupljanja dokaza. Što više, čak i u okviru EU, unatoč snaženju kompetencija Unije u ovoj oblasti posebno poslije stupanja na snagu Lisabonskog sporazuma, ova problematika još uvijek ostaje u dosta segmenata nepokriveno ili nedorečeno područje.

Uzevši knjigu u cjelini, ona prema našem mišljenju postiže svoj prvobitni cilj: pokazuje koliko je krivičnopravna saradnja i pomoć, unatoč značajnim naporima preduzetim u ovoj oblasti, a posebno u okviru EU, i dalje složeno područje u kojem je vrlo teško postići odgovarajući novo međudržavnog povjerenja s ciljem efikasnije borbe protiv različitih formi kriminala, posebno prekograničnog, nerijetko sa transnacionalnim i međunarodnom elementom. Prema tome, knjiga ne samo da ukazuje na nedostatke trenutnog okvira pravne pomoći i saradnje kao ključnih instituta međunarodnog krivičnog procesnog prava, ona pokazuje i u kojem pravcu bi dalji razvoj ove grane prava trebao ići – a posebno u okviru EU. U tom smislu, prema našem mišljenju, ova knjiga predstavlja neizostavan i koristan priručnik kako praktičarima, tako i teoretičarima.